

บทความวิจัย (Research article)

การรับรู้ข่าวสารและความรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

The perception of news and Media literacy among the elderly through online media: In the area of Suwannakhuha District, Nong Bua Lam Phu Province.

ปราชญา กองผาพา^{1*} และ อลงกรณ์ อรรคแสง²Praifa Kongphapa^{1*} and Alongkorn Akksaeng²

วันที่รับบทความ (Received) วันที่ได้รับบทความฉบับแก้ไข (Revised) วันที่ตอบรับบทความ (Accepted)
29 มิถุนายน 2568 13 กันยายน 2568 14 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในอำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู (2) การรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ดังกล่าว และ (3) แนวทางการพัฒนา ทั้งนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 378 คน และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 16 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

(1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ในระดับปานกลาง โดยนิยมใช้ Facebook มากที่สุด ใช้งานเฉลี่ย 1-3 วันต่อสัปดาห์ และมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมออนไลน์อย่างชัดเจน แม้จะยังมีข้อจำกัดทางเทคโนโลยี (2) ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ผู้สูงอายุมีความสามารถในระดับน่าพอใจ โดยเฉพาะด้านการประเมินแหล่งข่าวสาร (Mean = 4.6834) เพศหญิงและกลุ่มอายุ 60-65 ปีมีศักยภาพสูง ส่วนด้านการใช้วิจารณญาณยังต่ำที่สุด (Mean = 4.5335) โดยเฉพาะในกลุ่มอายุ 75 ปีขึ้นไป อย่างไรก็ตาม ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและมีรายได้มากกว่า 15,000 บาท มีความสามารถโดดเด่นด้านการคิดวิเคราะห์และวิจารณญาณ (3) แนวทางใน

¹วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹College of Politics and Governance, Mahasarakham University

*Corresponding author email: 66011381019@msu.ac.th

การพัฒนา พบว่าผู้สูงอายุสามารถปรับตัวต่อสื่อออนไลน์ได้พอสมควร มีความรอบคอบในการใช้สื่อ และควรส่งเสริมด้านการใช้วิจารณญาณ การจัดกิจกรรมให้ความรู้เชิงปฏิบัติ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการรับรู้และตัดสินใจบนสื่อออนไลน์อย่างเหมาะสมและปลอดภัย

คำสำคัญ: การรับรู้ข่าวสาร, ความรู้เท่าทันสื่อ, สื่อออนไลน์, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research aimed to investigate: (1) the perception of news through online media among the elderly in Suwannakhuha District, Nong Bua Lamphu Province; (2) their media literacy through online platforms; and (3) approaches for further development. A mixed-methods research design was employed, combining quantitative and qualitative approaches. The quantitative data were collected through questionnaires from 378 elderly participants aged 60 years and above, while the qualitative data were obtained from in-depth interviews with 16 key informants. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, namely frequency, percentage, mean, and standard deviation, whereas qualitative data were analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that:

(1) Most elderly participants demonstrated a moderate level of news perception through online media. Facebook was the most frequently used platform, with an average usage of 1–3 days per week. Participants actively engaged in online activities despite technological limitations. (2) Regarding media literacy, the elderly showed a satisfactory level of competence, particularly in evaluating sources of information (Mean = 4.6834). Women and individuals aged 60–65 years exhibited the highest potential, while critical judgment remained the lowest-performing area (Mean = 4.5335), especially among those aged 75 years and above. However, participants with a bachelor's degree and those earning more than 15,000 baht per month demonstrated stronger analytical and critical thinking skills. (3) As for development approaches, the elderly were found to be able to adapt to online media to some extent and exercise caution in media use. It is recommended to strengthen their critical thinking skills, provide practical training activities, and establish learning networks to enhance their ability to perceive and make informed decisions in the online media environment effectively and safely.

Keywords: Information Perception, Media Literacy, Online Media, Elderly

บทนำ

ในยุคดิจิทัล สื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีความรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ และมีความหลากหลายทางเนื้อหาและรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นข้อความ ภาพ เสียง หรือวิดีโอผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น Facebook, YouTube, LINE และ TikTok แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงพลังของ สื่อดิจิทัล ที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมให้กลายเป็น สังคมฐานข้อมูล (Information Society) ตามแนวคิดของ McQuail (2010) ที่อธิบายว่าสื่อสมัยใหม่ไม่ใช่เพียงช่องทางการสื่อสาร แต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของชีวิตประจำวันในสังคมยุคปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเข้าถึงข้อมูลจะกลายเป็นเรื่องง่ายและแพร่หลายมากขึ้น ทักษะในการ วิเคราะห์ แยกแยะ และใช้วิจารณ์ญาณ ต่อข้อมูลกลับกลายเป็นสิ่งที่หลายกลุ่มประชากรยังขาด โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ แม้จะเริ่มปรับตัวและใช้งานสื่อออนไลน์มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อเช็คข่าวสาร การดูวิดีโอบน YouTube หรือการค้นคว้าข้อมูลเพื่อเรียนรู้สิ่งที่สนใจผ่านโซเชียลมีเดีย แต่จากผลการศึกษาหลายชิ้นพบว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากยังขาดทักษะที่สำคัญในการรับรู้และวิเคราะห์ข้อมูล จึงมีความเสี่ยงสูงต่อการตกเป็นเหยื่อของข้อมูลเท็จหรือกลโกงทางออนไลน์ (ชัชญา เรืองยศ, 2566; ชัชญา เรืองยศ, 2563; โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2561)

ประเด็นเรื่องการหลงเชื่อข่าวปลอมในโลกออนไลน์เป็นหนึ่งในผลกระทบที่สะท้อนถึงการขาด “การรู้เท่าทันสื่อ” (Media Literacy) ซึ่ง Livingstone (2004) อธิบายว่าเป็นความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างเนื้อหาอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อให้สามารถปกป้องตนเองจากอิทธิพลของสื่อและข้อมูลข่าวสารที่อาจบิดเบือนหรือสร้างความเข้าใจผิด ตัวอย่างเช่น กรณีของศูนย์วิจัยกสิวิทย์ในจังหวัดชัยภูมิ ที่ตกเป็นเหยื่อของกลุ่มมิจฉาชีพแอบอ้างเป็นเจ้าหน้าที่รัฐหลอกให้โอนเงินเกือบแสนบาท ด้วยความกลัวและไม่เข้าใจกลไกของกลโกงออนไลน์ (เช่นในที่หมอมชิต, 2566) ปรัชญาการณเหล่านี้ยังสัมพันธ์กับแนวคิด ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ซึ่ง van Dijk (2005) ระบุว่าความเหลื่อมล้ำไม่ได้จำกัดแค่การเข้าถึงเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงช่องว่างด้านทักษะ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างถูกต้อง ในบริบทของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท เช่น อำเภอสวรรคมนา จังหวัดหนองบัวลำภู ที่แม้จะเริ่มมีการใช้งานสื่อดิจิทัลเพิ่มขึ้น แต่ยังพบข้อจำกัดด้านความเข้าใจและการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์มีแนวโน้มเกิดความคลาดเคลื่อน แม้รัฐจะมีมาตรการทางกฎหมายรองรับ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ที่กำหนดโทษสำหรับการเผยแพร่ข้อมูลเท็จ (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) แต่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังขาดความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ที่พึงมีในโลกดิจิทัล ทำให้ไม่สามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการป้องกันตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องมีการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มพูนความรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางปัญญา” (Cognitive Immunity) ตามแนวคิดของ Lewandowsky et al. (2012) ที่ระบุว่าความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณต่อข้อมูลและการตั้งคำถามต่อแหล่งที่มา สามารถลดความเสี่ยงในการถูกชักจูงด้วยข้อมูลผิดพลาดได้อย่างมีนัยสำคัญ การฝึกฝนดังกล่าวสามารถออกแบบได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น “หลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการ” ที่ใช้กรณีศึกษาจริง ภาพ เสียง หรือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจสถานการณ์ข่าวปลอมและวิธีการรับมืออย่างเป็นระบบ (วชิรา สุวรรณวงศ์, 2565)

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่อง การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ยังเป็นอีกกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาทักษะให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ Field (2006) เสนอว่าการเรียนรู้ควรดำเนินไปตลอดช่วงชีวิต โดยเฉพาะในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ จะช่วยให้พวกเขาปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งยังช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความภาคภูมิใจในตนเอง จากข้อมูลของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2565) ประเทศไทยได้เข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า 20% ของประชากรทั้งประเทศ สำหรับจังหวัดหนองบัวลำภู มีผู้สูงอายุกว่า 72,575 คน คิดเป็นร้อยละ 18.19 ของประชากรทั้งหมด และในอำเภอสุวรรณคูหาเพียงแห่งเดียว มีผู้สูงอายุถึง 6,968 คน หรือร้อยละ 9.59 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู, 2566) ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนผู้สูงอายุสูงอย่างต่อเนื่อง การใช้งานสื่อออนไลน์จึงไม่ใช่สิ่งไกลตัวอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทยังเผชิญข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัล และขาดความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ซับซ้อนบนโลกออนไลน์อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อจึงกลายเป็นเรื่องเร่งด่วน โดยแนวทางที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา ควรประกอบด้วยหลายมิติ ทั้งด้านการศึกษา สังคม และโครงสร้างพื้นฐาน ประการแรก ควรมีการพัฒนา “หลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการ” ที่ออกแบบมาเพื่อผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ด้วยรูปแบบที่เข้าใจง่าย ใช้สื่อภาพ เสียง และกรณีศึกษา เพื่อฝึกทักษะในการแยกแยะข่าวจริง-ข่าวปลอม รวมถึงการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลก่อนเผยแพร่ (วชิรา สุวรรณวงศ์, 2565) เช่น กิจกรรม “รู้ทันข่าวปลอมในชีวิตประจำวัน” ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วม การเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้แก่ผู้สูงอายุจึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มพูนความรู้เท่านั้น แต่เป็นการสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางปัญญา” ที่จะช่วยให้พวกเขามีความมั่นใจในการใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัย ลดความเสี่ยงจากการตกเป็นเหยื่อของกลลวงในยุคดิจิทัล และยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมโดยรวม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อศึกษาความรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการรับรู้และการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

กรอบแนวคิดการศึกษา

การศึกษานี้มีพื้นฐานมาจาก แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ตามกรอบของ Potter (2010) ซึ่งกล่าวถึงความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างเนื้อหาจากแหล่งสื่อหลากหลาย โดยเน้นไปที่การแยกแยะข้อมูลจริงเท็จ การใช้วิจารณญาณ และการมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณ รวมถึงใช้แนวคิดของ Leist (2013) ที่กล่าวถึงบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยสื่อมีบทบาททั้ง

ในแง่การเข้าถึงข่าวสาร การลดความเหงา และเพิ่มการควบคุมในชีวิตประจำวัน โดยตัวแปรในการวิจัยประกอบด้วย ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables)

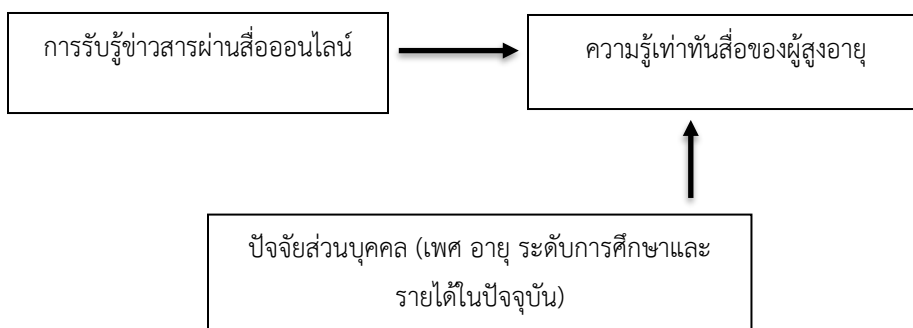
1. การรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่
 - การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร
 - ความถี่ในการบริโภคข่าวสาร
 - การตีความข้อมูลจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

2. ความรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่
 - การวิเคราะห์ข้อมูล
 - การประเมินพิจารณาแหล่งข้อมูล
 - การใช้วิจารณญาณในการตีความข้อมูล

ตัวแปรควบคุม/ปัจจัยส่วนบุคคล

3. ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษาและรายได้ในปัจจุบัน ซึ่งใช้เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์กับตัวแปรต้นและตาม

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

วิธีการวิจัยหรือระเบียบวิธีวิจัย

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ กลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่ อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 6,968 คน (3 หมอรู้จักคุณ, 2024) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ตอบแบบสอบถามและผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างการวิจัยที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่ อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในเขตปกครององค์การบริหารส่วน อำเภอสุวรรณคูหา ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 378 คน ซึ่งได้มาจากสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1967, p 886) และกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์ จำนวน 16 คน ซึ่งโดยแบ่งออกเป็น 8 ตำบล ตำบลละ 2 คน โดยการใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) ในการวิจัยเชิงคุณภาพ จุดมุ่งหมายหลักคือการเข้าใจและอธิบายเชิงลึกของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การใช้ตัวอย่างแบบบังเอิญจึงยังสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณภาพและมีความหมายเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์และตีความปรากฏการณ์ในบริบทที่ศึกษาได้

ดังนั้น การเลือกใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญในงานวิจัยนี้จึงเป็นวิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในด้านความเข้าใจเชิงลึกของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่เป้าหมาย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้เป็นแบบผสมผสาน ประกอบด้วยแบบสอบถาม (Questionnaires) และ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interviews) ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ข่าวสารและการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มผู้สูงอายุ การออกแบบเครื่องมือวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสารและการรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ โดยใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ ความคิดเห็น และทัศนคติของกลุ่มผู้สูงอายุ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ในปัจจุบัน

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (Likert Scale)

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งวัดในด้านการเข้าถึง การประเมินแหล่งข่าวสาร การใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์ข้อมูล และพฤติกรรมการแบ่งปันข้อมูล

แนวทางการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ชัดเจน ดังนี้

1. พัฒนาเครื่องมือจากกรอบแนวคิด โดยศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ (เช่น Thoman & Jolls, 2005) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเนื้อหาและตัวแปรที่เหมาะสม
2. ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยนำเครื่องมือเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมของคำถาม และใช้ค่า IOC ซึ่งได้ค่ามากกว่า 0.67 ทุกข้อ
3. ทดลองใช้และตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง 30 คน และคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ 0.85 แสดงถึงความเชื่อมั่นในระดับสูง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและหลักเกณฑ์ในการตอบแบบสอบถามแก่ผู้เข้าร่วม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในคำถามและความต้องการของการวิจัย จากนั้นแจกแบบสอบถามจำนวน 378 ชุด โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Convenience Sampling) ในกลุ่มผู้สูงอายุพื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนพฤติกรรมและทัศนคติที่แท้จริง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 16 คน ซึ่งคัดเลือกจากกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่เดียวกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสารและการรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ โดยการสัมภาษณ์มีการกำหนดหัวข้อหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย และเน้นการสนทนาแบบเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงออกถึงประสบการณ์และความคิดเห็นได้อย่างละเอียด

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ

ข้อมูลจากแบบสอบถามจำนวน 378 คน ถูกตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อนวิเคราะห์ ได้แก่ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล, ตรวจสอบและจัดการกับข้อมูลผิดปกติ (Outliers), ตรวจสอบข้อมูลที่สูญหาย (Missing Data) จากนั้นนำข้อมูลเข้าสู่โปรแกรมสถิติ เพื่อวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยวิธีการวิเคราะห์ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ลักษณะส่วนบุคคลของตัวอย่าง เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)
2. การวิเคราะห์การรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์และการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเนื้อหา

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ที่มีประสบการณ์การใช้งานสื่อออนไลน์ในชีวิตประจำวัน มาทำการวิเคราะห์โดยใช้ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการตีความความหมายจากข้อความ เนื้อหา หรือบริบทที่ปรากฏจากการสื่อสารอย่างเป็นระบบ (Krippendorff, 2004)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 60 – 65 ปี มีระดับการศึกษาสูงสุดที่ประถมศึกษา และมีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญในการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้งานสื่อออนไลน์และการรู้เท่าทันสื่อของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

วัตถุประสงค์ที่หนึ่ง การรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา มีพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง โดยช่องทางที่นิยมมากที่สุดคือ Facebook ซึ่งผู้สูงอายุใช้ในการติดตามข่าวสาร โดยเฉพาะข่าวด้านสุขภาพ ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะใช้สื่อออนไลน์ในช่วงเช้า และมีพฤติกรรมการใช้งานเพื่อการสื่อสาร แสดงความคิดเห็น และแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าจะระยะเวลาในการใช้งานเฉลี่ยต่อวันจะอยู่ในระดับต่ำ (น้อยกว่า 1 ชั่วโมง) แต่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเข้าถึงและใช้สื่อออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลยังชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมีพฤติกรรมการแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมกับเนื้อหาที่รับชมบนแพลตฟอร์มต่าง ๆ เป็นประจำ ซึ่งบ่งชี้ว่าการรับรู้ข่าวสารไม่ได้เป็นเพียงการเสพสื่อแบบเฉย ๆ เท่านั้น แต่ยังมีการโต้ตอบและปฏิบัติการบางอย่างต่อข้อมูลข่าวสารเหล่านั้น ซึ่งสะท้อนถึงพัฒนาการของการใช้งานสื่อในผู้สูงวัยกลุ่มนี้

วัตถุประสงค์ที่สอง การรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด โดยเฉพาะในด้าน การประเมินพิจารณาแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการกลั่นกรองข่าวสารบนโลกออนไลน์ ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะตรวจสอบแหล่งข่าวก่อนเชื่อหรือส่งต่อ และสามารถแยกแยะข้อมูลที่มีการบิดเบือนได้ในระดับที่น่าพอใจ

ในด้าน การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ถึงผลกระทบของข่าวสาร และสามารถแยกแยะความจริงจากเท็จได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ด้าน การใช้วิจารณญาณในการตีความข้อมูล เป็นด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด แม้ยังอยู่ในระดับมาก แต่สะท้อนให้เห็นว่า การตีความเชิงลึก เช่น การรับรู้เจตนาแอบแฝงของข่าวสาร หรือการพิจารณาคุณค่าทางศีลธรรมของเนื้อหา ยังเป็นทักษะที่ต้องได้รับการส่งเสริมเพิ่มเติม แต่เมื่อพิจารณาความแตกต่างตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า

- เพศหญิง มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าชายในทุกด้าน และมีความสม่ำเสมอของคำตอบมากกว่า
- กลุ่มอายุ 60-65 ปี มีศักยภาพสูงสุดในการจัดการข้อมูลข่าวสาร โดยความสามารถจะลดลงตามอายุ
- ระดับการศึกษา มีอิทธิพลต่อด้านต่าง ๆ โดยผู้จบปริญญาตรีเด่นในด้านวิเคราะห์และใช้วิจารณญาณ ขณะที่กลุ่มจบประถมศึกษาทำได้ดีในด้านการประเมินแหล่งข่าว
- รายได้ ไม่ได้เป็นตัวชี้วัดที่แน่นอน โดยกลุ่มรายได้น้อยมีความสามารถในการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูลได้ดี ส่วนกลุ่มรายได้สูงเด่นในด้านการใช้วิจารณญาณ

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุสะท้อนว่า แม้หลายคนเริ่มต้นใช้งานสื่อออนไลน์จากคำแนะนำของลูกหลาน แต่เมื่อใช้งานต่อเนื่องก็เกิดความคุ้นเคย และเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อหรือแชร์ โดยมีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงการแชร์ข่าวที่ไม่แน่ใจในความถูกต้อง และมักอ้างอิงแหล่งข่าวที่หลากหลาย เช่น สอบถามคนในครอบครัว หรือเปรียบเทียบจากหลายแหล่งข่าว

วัตถุประสงค์ที่สาม แนวทางการพัฒนาการรับรู้และการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู จากผลการศึกษาเชิงปริมาณและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุมีศักยภาพในการใช้และประเมินข่าวสารจากสื่อออนไลน์ได้ในระดับที่ดี โดยเฉพาะในด้านการวิเคราะห์และการประเมินแหล่งข่าว อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในด้านการใช้วิจารณญาณในการตีความข้อมูลเชิงลึก ซึ่ง

เป็นทักษะสำคัญในยุคชาวพลอมและข้อมูลบิดเบือน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาทักษะดังกล่าวควรเน้นในเชิง “การฝึกคิด วิเคราะห์ และวิจารณ์” เพื่อพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุควรเป็นแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งด้านเทคโนโลยี ทักษะความคิด และการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถใช้สื่อออนไลน์ได้อย่างปลอดภัย มีวิจารณญาณ และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

ตัวอย่างการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

การรับรู้ข่าวสารและความรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

“...เริ่มใช้แรกเลยคือ ลูกสอนให้เล่นไลน์ เพราะว่าจะได้เอาไว้ใช้คุยกับเขา เห็นหน้าเห็นตา ส่งเสียงเป็นข้อความเสียงได้ แรก ๆ ที่เริ่มใช้มันก็ไม่ค่อยถนัด พอเล่นไปสักพักก็ดีขึ้น ได้รู้ว่า ลูกทำอะไรบ้าง เวลาอยู่ไกล ๆ รู้ว่าไปไหนก็ได้ส่งรูปให้เขาดูด้วย...”

ความเห็นบางส่วนจากผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 เพศหญิงอายุ 63 ปี

“..ได้ข่าวจากเฟสบุ๊ค แต่จะเชื่อถือได้หรือไม่ต้องอยู่ที่วิจารณญาณด้วย และต้องดูจากหลาย ๆ ที่ดูว่าข่าวนั้นมาจากไหน ถ้ามาจากข่าวช่องหลักก็จะเชื่อ ถ้าไม่ใช่ก็ไม่เชื่อไว้ก่อน แต่ที่น่าเชื่อได้มากที่สุดคือข่าวจากทีวี..”

ความเห็นบางส่วนจากผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 10 อายุ 62 ปี

การรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

“... การรับรู้ข่าวสารก็เคยรู้สึกสงสัยที่มาที่ไปของข่าวนะ บางอย่างมันก็ดูน่าเหลือเชื่อเกินไป บางข่าวก็มีคำถามในใจว่ามันสามารถเกิดขึ้นได้จริง ๆ ไหม...”

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 14 เพศชาย อายุ 74 ปี

“...การใช้สื่อออนไลน์นี้ ต้องเล่นอย่างระวังนะ บางทีมันก็มีข่าวอะไรแปลก ๆ มา เราหลงเชื่อด้วยนะ แต่ก็มี การพูดคุยกับลูกกับหลาน กับคนแถวบ้าน การเล่นสื่อออนไลน์ก็มีการระมัดระวังอย่างดีพยายามศึกษาวิธีใช้งานในทุก ๆ แพลตฟอร์ม ก็คิดว่ารู้จักและเล่นได้ทุกรูปแบบ ใช้ให้เป็นประโยชน์ ดูหนังฟังเพลง อ่านข่าว คุยกับลูกหลาน เราเปิดเผยตัวเองบนโลกออนไลน์มากขึ้นเราก็ต้องมีสติในการเล่นเหมือนกัน เรื่องการเมืองเป็นเรื่องละเอียดอ่อนส่วนมากเสพจากสื่อเพจต่าง ๆ ความคิดเห็นและทัศนคติแตกต่างกันไป เราก็รับรู้รับฟัง เพราะส่วนตัวไม่ได้ให้ความสนใจเรื่องข่าวการเมืองมาเป็นอันดับแรก ๆ สนใจเรื่องความสุขความบันเทิงในชีวิตของตัวเองมากกว่า ก็อยากฝากสำหรับผู้สูงอายุที่เล่นโซเชียล การเสพข่าวจากสื่อต่าง ๆ ไม่ควรดูอันใดอันหนึ่งมากเกินไป เพราะมันจะทำให้มันมากเกินไป เนื้อหาข่าวดี ๆ เป็นการรับรู้มากกว่าการรู้เฉย ๆ...” ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 เพศหญิงอายุ 71 ปี ๆ บ้าง...”

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 เพศหญิงอายุ 63 ปี

ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการรับรู้และการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

"...อยากให้มีคนทำคู่มือหรือแผ่นพับเล็ก ๆ แจกให้พวกเราตาม ศูนย์สุขภาพชุมชน หรือ ที่ว่าการอำเภอ นะ ทำเป็นรูปภาพง่าย ๆ ไม่ต้องมีตัวหนังสือเยอะ ๆ อธิบายว่า ขวาวปลอม คืออะไร และ จะหลีกเลี่ยงยังไง แล้วก็อยากให้มีหน่วยงานที่เข้ามา จัดกิจกรรมอบรม ตามหมู่บ้าน สอนเรื่องการตั้งค่าความเป็นส่วนตัวของบัญชี เพื่อไม่ให้มีโฆษณาเข้ามาถึงตัวเราได้..."

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 8 เพศหญิงอายุ 60 ปี

"...ปัญหาคือ พวกเราส่วนใหญ่ไม่รู้ว่าจะหาแหล่งข่าวไหนเชื่อถือได้ พอมีข่าวอะไรมา บางทีก็กดแชร์ทันทีเพราะคิดว่าเป็นเรื่องจริง ผมคิดว่าทางชุมชนหรือ อบต. ควรมีโครงการให้ความรู้ผู้สูงอายุเกี่ยวกับการใช้สื่ออย่างปลอดภัย และที่สำคัญควรมีสื่อแบบวิดีโอสั้น ๆ หรือเอกสารที่อ่านง่าย ๆ มีรูปภาพประกอบ จะได้เรียนรู้เองต่อที่บ้านด้วย..."

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 13 เพศหญิงอายุ 65 ปี

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การรับรู้ข่าวสารและความรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่ อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู อภิปรายผลได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่หนึ่ง เพื่อศึกษาการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ว่า ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภูมีพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง โดย แพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือ Facebook ซึ่งถูกใช้เป็นช่องทางหลักในการติดตามข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะในประเด็นด้านสุขภาพ และข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน โดยลักษณะการใช้งานส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในช่วงเวลาเช้า และแม้ว่า ระยะเวลาเฉลี่ยในการใช้สื่อจะน้อยกว่าหนึ่งชั่วโมงต่อวัน แต่ก็แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการใช้งานที่มีความสม่ำเสมอและเป็นกิจวัตร ซึ่งเป็นลักษณะที่สะท้อนถึงการบูรณาการสื่อดิจิทัลเข้ากับชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Leist (2013) ซึ่งชี้ว่า การใช้งานสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ แม้จะอยู่ในระดับไม่มากในเชิงปริมาณ แต่มีลักษณะการใช้งานที่ เน้นคุณภาพ คือ ใช้เพื่อ คลายความเหงา ลดความเครียด และสร้างความรู้สึกรักในการควบคุมตนเอง ผู้สูงอายุไม่เพียงแค่เสพสื่อเพื่อรับข้อมูล แต่ยังมีพฤติกรรม มีส่วนร่วมกับสื่อ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็น โต้ตอบ ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม ไปจนถึงการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทจาก “ผู้บริโภคแบบเงียบ” ไปสู่ “ผู้มีส่วนร่วมเชิงรุกในสังคมดิจิทัล” (Digital Participation) ซึ่งแนวโน้มนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดเกี่ยวกับ สื่อดิจิทัลและสังคมข้อมูล (Digital Media & Information Society) โดยเฉพาะในบริบทของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบ ซึ่ง McQuail (2010) ได้เสนอว่า การบริโภคสื่อในสังคมยุคใหม่ไม่ใช่แค่การรับสารเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นการมีปฏิสัมพันธ์กับสื่ออย่างต่อเนื่อง และผู้รับสารมีบทบาทในการเลือก วิเคราะห์ และโต้ตอบกับข้อมูลที่ได้รับอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเห็นได้ชัดจากพฤติกรรมของผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา ที่เริ่มใช้สื่อออนไลน์ไม่เพียงเพื่อการรับรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือใน

การสื่อสาร แสดงความคิดเห็น และตอบสนองต่อความต้องการทางสังคม ของตนเอง และนอกจากนี้ เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบแนวคิดของ การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมฐานข้อมูล (Information Society) พบว่า ผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา กำลังปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อมที่ ข้อมูลข่าวสารมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิต แม้จะยังมีข้อจำกัดบางประการ เช่น ทักษะทางเทคโนโลยีหรือการเข้าถึงอุปกรณ์ แต่พฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีจุดมุ่งหมายและสม่ำเสมอ แสดงถึง การเริ่มต้นพัฒนาสมรรถนะในการใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่ในสังคมฐานข้อมูลอย่างยั่งยืน

โดยสรุป ผลการวิจัยในข้อนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา มีการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์อย่างมีเป้าหมายและเป็นระบบ แม้ใช้เวลาไม่มาก แต่มีพฤติกรรมที่แสดงถึงความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้สื่อของผู้สูงอายุในยุคดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงการ “เสพสื่อ” อย่างเฉย ๆ แต่เป็นการใช้งานที่มีความหมายต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ในสังคมฐานข้อมูลยุคใหม่

วัตถุประสงค์ที่สองเพื่อศึกษาการรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ว่า ระดับความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อผ่านสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา อยู่ในระดับมากที่สุดโดยรวม โดยเฉพาะในด้าน การประเมินพิจารณาแหล่งข้อมูล ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อในยุคดิจิทัล ผู้สูงอายุแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการตรวจสอบแหล่งข่าวก่อนเชื่อหรือแชร์ข้อมูล อีกทั้งยังสามารถรับรู้ถึงลักษณะของข่าวที่บิดเบือนได้ในระดับที่น่าพอใจ และนอกจากนี้ ในด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้สูงอายุสามารถ รับรู้ถึงผลกระทบของข่าวสาร และแยกแยะความจริงจากข่าวปลอม ได้พอสมควร อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาด้าน การใช้วิจารณญาณในการตีความข้อมูล พบว่า เป็นด้านที่มี คะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด แม้ยังอยู่ในระดับมาก แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่า การตีความเชิงลึก เช่น การวิเคราะห์เจตนาแอบแฝงของเนื้อหา การพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรม หรือการเข้าใจบริบทเชิงอำนาจของผู้เผยแพร่ข่าวสาร ยังเป็นทักษะที่ต้อง ส่งเสริมเพิ่มเติมอย่างเร่งด่วน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตรัยรัตน์ ปลื้มปิติชัยกุล (2565) ที่ชี้ว่า ผู้เปิดรับสื่อออนไลน์มัก ขาดกระบวนการกลั่นกรองข้อมูลอย่างเพียงพอ ซึ่งส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางสังคมหรือทางการเมืองอาจตั้งอยู่บนข้อมูลที่ผิดพลาด หรือขาดความแม่นยำในข้อเท็จจริง เช่น การแชร์ข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบ ส่งต่อความเข้าใจผิด หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นทางสังคมด้วยข้อมูลที่บิดเบือน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางทางสารสนเทศ และในทำนองเดียวกัน งานวิจัยของ บุพผา เมฆศรีทองคำ (2552) ระบุว่า ผู้สูงอายุจำนวนมาก ยังขาดทักษะในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลาย และมัก พึ่งพาข่าวจากสื่อดั้งเดิม หรือข้อมูลที่ได้รับจากคนรู้จัก ซึ่งอาจไม่เป็นกลางหรือไม่มีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ การพึ่งพาเช่นนี้แม้จะอิงกับความไว้วางใจส่วนบุคคล แต่ก็เพิ่มความเสี่ยงต่อการหลงเชื่อข่าวลวงหรือข้อมูลบิดเบือนโดยไม่รู้ตัว

การวิเคราะห์ข้างต้นยังสามารถอธิบายเพิ่มเติมได้โดยแนวคิดเรื่อง Media Literacy ซึ่งตามนิยามของ Livingstone (2004) คือ “ความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสื่อในหลากหลายรูปแบบอย่างมีวิจารณญาณ” ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ สามารถปกป้องตนเองจาก Fake News และ Disinformation ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษาจะมีแนวโน้มที่ดีใน

ด้านการประเมินแหล่งข่าว แต่การใช้วิจารณ์ญาณในการตีความข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ยังเป็นทักษะที่ควรได้รับการส่งเสริมเพิ่มเติม โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมของ “สังคมข้อมูล (Information Society)” ซึ่งข่าวสารไหลเข้ามาอย่างรวดเร็วและมากเกินกว่าที่ผู้ใช้ทั่วไปจะสามารถประมวลผลได้อย่างครบถ้วน โดยผลการสัมภาษณ์เชิงลึกสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณ โดยพบว่า แม้ผู้สูงอายุจำนวนมากเริ่มต้นใช้งานสื่อออนไลน์จากคำแนะนำของลูกหลาน แต่เมื่อใช้งานต่อเนื่องก็เกิดความคุ้นเคย และเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อหรือแชร์ หลายคนแสดงพฤติกรรมเชิงป้องกัน เช่น หลีกเลี่ยงการแชร์ข่าวที่ไม่แน่ใจในความถูกต้อง หรือสอบถามจากครอบครัวก่อนตัดสินใจเชื่อข้อมูล ทั้งยัง พยายามอ้างอิงแหล่งข่าวที่หลากหลาย เพื่อประกอบการตัดสินใจ

สรุปและอภิปรายตามวัตถุประสงค์ที่สองได้ว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษาแม้มีความสามารถในระดับที่น่าพอใจในการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล แต่ยังมีข้อจำกัดในการตีความข้อมูลเชิงลึก ซึ่งเป็นช่องว่างสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับปัญหาข่าวปลอมและข้อมูลผิดพลาดในวงกว้าง การส่งเสริมทักษะจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุปลอดภัยจากข่าวลวง แต่ยังช่วยให้สามารถเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีส่วนร่วมในสังคมอย่างสร้างสรรค์และมีวิจารณ์ญาณ

วัตถุประสงค์ที่สาม แนวทางในการพัฒนาการรับรู้และการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู จากผลการศึกษาเชิงปริมาณและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู มีศักยภาพในการใช้และประเมินข่าวสารจากสื่อออนไลน์ได้ในระดับที่น่าพึงพอใจ โดยเฉพาะในด้านการวิเคราะห์ข้อมูลและการประเมินแหล่งข่าวสาร ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถในการเข้าถึงและใช้สื่อออนไลน์อย่างมีจุดมุ่งหมาย อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดที่สำคัญในด้านการใช้วิจารณ์ญาณเชิงลึกในการตีความข้อมูล เช่น การพิจารณาเจตนาแอบแฝงของข่าวสาร หรือการประเมินคุณค่าทางจริยธรรมของเนื้อหาที่รับรู้ ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการส่งเสริมเพิ่มเติม แต่เมื่อพิจารณาจากกรอบแนวคิดทางทฤษฎี สามารถอธิบายแนวทางการพัฒนาการรับรู้และการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุในบริบทดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบ ผ่านแนวคิดเรื่อง การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในระบบการศึกษา แต่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดช่วงชีวิต โดยเฉพาะในบริบทของสังคมดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว (Jarvis, 2009) การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้การใช้สื่ออย่างมีวิจารณ์ญาณ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นไม่เพียงเพื่อการเข้าถึงข้อมูล แต่เพื่อการอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปลอดภัยและมีศักดิ์ศรี ยังสามารถอธิบายได้ด้วย แนวคิดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ (Elderly Education) ซึ่งมองว่าผู้สูงวัยควรได้รับการสนับสนุนให้เรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์เดิม โดยการเรียนรู้ควรออกแบบให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถ และสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ (Formosa, 2002) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่มีแนวโน้มเรียนรู้จากคนใกล้ชิด โดยเฉพาะจากลูกหลานและคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ของผู้สูงวัย (ศิริพร กิจเกื้อกูล, 2562) ดังนั้น แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อควรดำเนินการในลักษณะของกิจกรรมกลุ่ม หรือกิจกรรมระหว่างรุ่น (Intergenerational Learning) เพื่อกระตุ้นแรงจูงใจและสร้างความมั่นใจให้ผู้สูงอายุ และขณะเดียวกัน การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อควรเน้นรูปแบบ การเรียนรู้จากประสบการณ์

(Experiential Learning Theory) ตามแนวคิดของ Kolb (1984) ซึ่งระบุว่า ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้งจากการได้มีประสบการณ์ตรง และได้สะท้อนความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็นในชีวิตจริง การฝึกคิด วิเคราะห์ และประเมินข่าวสารในโลกออนไลน์ จึงควรมีการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ “ทดลองคิด” “ลองแยกแยะข่าวจริง-ข่าวเท็จ” และ “สะท้อนความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่น” อย่างเป็นระบบ กิจกรรมลักษณะนี้จะช่วยส่งเสริมการใช้วิจารณญาณ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในบริบทของข้อมูลข่าวสารจำนวนมากในโลกดิจิทัล

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุในอำเภอสวรรคภูหาควรเป็นแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งด้าน ทักษะทางเทคโนโลยี ทักษะความคิด และการสนับสนุนทางสังคม โดยเฉพาะการเสริมทักษะการตีความเชิงลึก (Critical Interpretation) ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาที่เหมาะสมกับวัย และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้สื่อออนไลน์ได้อย่างปลอดภัย มีวิจารณญาณ และพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมฐานข้อมูล (Information Society) ได้อย่างยั่งยืน (McQuail, 2010)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการจัดอบรมหรือกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ โดยเน้นการฝึกฝนการใช้วิจารณญาณในการตีความข้อมูล ซึ่งเป็นทักษะที่ยังอยู่ในระดับต่ำสุดเมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ
2. ควรมีการออกแบบสื่อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับกลุ่มอายุ เช่น การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย รูปแบบการนำเสนอที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกและปลอดภัย
3. ควรส่งเสริมบทบาทของครอบครัว โดยเฉพาะลูกหลาน ให้เป็นผู้ให้คำแนะนำและสนับสนุนการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง
4. หน่วยงานภาครัฐหรือท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบายหรือโครงการสนับสนุนการใช้สื่อออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยคำนึงถึงความแตกต่างทางเพศ อายุ รายได้ และระดับการศึกษา เพื่อให้การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยในระยะยาว

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้หลากหลายมากขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมถึงการเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ เช่น พื้นที่เมืองและชนบท เพื่อให้สามารถวิเคราะห์เชิงลึกถึงปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้สื่อของผู้สูงอายุ
2. ควรระบุระดับการวัดและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม ควรระบุระดับนัยสำคัญทางสถิติ (significant level) และเทคนิคทางสถิติที่ใช้ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิเคราะห์
3. ควรมีการอธิบายแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้สนับสนุนการตีความผลการวิจัย

เช่น ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หรือทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications Theory) เพื่อสร้างกรอบการอธิบายเชิงลึกและเชื่อมโยงกับงานวิจัยอื่นอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

- 3 หมอรู้จักคุณ. (2024). ประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอสุวรรณคูหา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด.
https://3doctor.hss.moph.go.th/main/rp_screen
- ซัชชญา เรืองยศ. (2563). การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ [การค้นคว้าอิสระ]. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ซัชชญา เรืองยศ. (2566). การรู้เท่าทันสื่อในผู้สูงอายุไทยยุคดิจิทัล. สำนักพิมพ์วิชาการแห่งชาติ.
- เขานันท์หมอชิด. (2566, 10 เมษายน). ยายวัย 80 ถูกแก๊งคอลเซ็นเตอร์หลอกโอนเงินเกือบแสน. สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 7. <https://news.ch7.com/detail/764224>
- ตรัยรัตน์ ปลื้มปิติชัยกุล. (2565). การเปิดรับสื่อและการรับรู้ข่าวสารในสื่อออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในเขตพื้นที่จังหวัดขอนแก่น [วิทยานิพนธ์ปริญญาไม่ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น.
https://idcneu.com/neunic22/file_article/hss/neunic2022-hss-03.pdf
- บุพผา เมฆศรีทองคำ. (2552). การรู้เท่าทันสื่อในสังคมปัจจุบัน. วารสารการศึกษาเพื่อพัฒนาสื่อ, 10 (1), 21–34. <http://irrigation.rid.go.th/rid15/cv11/km/aw16.pdf>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560. <http://www.ratchakitcha.soc.go.th>
- ศิริพร กิจเกื้อกูล. (2562). การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยชุมชน. วารสารการพัฒนาสังคม, 21 (2), 99–112.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2565. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2023/20230731140458_26870.pdf
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู. (2566). ข้อมูลประชากรอำเภอสุวรรณคูหา ปี 2566 [เอกสารภายใน].
https://r8way.moph.go.th/r8wayNewadmin/page/upload_file/20230810030834.pdf
- วชิรา สุวรรณวงศ์. (2565). แนวทางการพัฒนากิจกรรมรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์สำหรับ Generation Z ของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม [การค้นคว้าอิสระ]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.
https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2022/TU_2022_6407011268_17831_26603.pdf

- โสภิตา วีรกุลเทวัญ (2561). *เท่าทันสื่อ : อำนาจในมือพลเมืองดิจิทัล* (ฉบับพิมพ์แรก). มูลนิธิส่งเสริมสื่อเด็กและเยาวชน, สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน. <https://cclickthailand.com/wp-content/uploads/2020/04/17.pdf>
- Field, J. (2006). *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Routledge.
- Formosa, M. (2002). Critical Educational Gerontology: Developing Practical Possibilities for Critical Educational Work with Older Adults. *Education and Ageing*, 17 (1), 73–85.
- Jarvis, P. (2009). *Learning to be a Person in Society: Learning to be Me*. Routledge.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice-Hall.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). Sage Publications.
- Leist, A. K. (2013). Social media use of older adults: A mini-review. *Gerontology*, 59 (4), 378–384. <https://doi.org/10.1159/000346818>
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). *Misinformation and Its Correction: Continued Influence and Successful Debiasing*. *Psychological Science in the Public Interest*, 13 (3), 106–131.
- Livingstone, S. (2004). *Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies*. *The Communication Review*, 7 (1), 3–14.
- McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory* (6th ed.). Sage Publications.
- Potter, W. J. (2010). *Media literacy* (5th ed.). SAGE Publications.
- van Dijk, J. (2005). *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. Sage Publications.